

DÁK FEGYVEREK és VÁRAK TRAJÁN OSZLOPÁN.

Rómában a Forum Traianumon, az idő kedvező kegyelméből még ma is álló hatalmas oszlop, a Columna Traiana, Dacia meghódításának, s a római birodalom fénykorának legszebb emléke. Márványba vésett képtára az imperium legnagyobb dicsőséggel befejezett két háborújának, melynek tableau-in a művész nagy közvetlenséggel, drámai, néhol a tragicum magaslatáig emelkedő erővel jeleníté meg domborművilleg a rémes élethalálharcz egész lefolyását. Látjuk a hatalmas római tábor megindulását a maesiai Viminaciumból Trajan személyes vezérlete alatt, átkelni a jól készült hajóhidakon; a császárt már ellenséges területen, vezéreivel tartott haditanácsban, majd a mint áldozatot mutat be. A csapatok tábort ütnek, megerősített táborokat építenek, erdőket irtanak, hogy a főtömegek akadálytalanul haladhassanak roppant hadi készülteikkel. Találkozunk a hosszú ujjsaikról, bő nadrágaikról könnyen fölismerhető dák foglyokkal, kiket az előőrsök kézrekerítvén, nagy örömmel visznek a császár elé. Látjuk a rómaiak és dákok szövetségeseit: a félig ruhátlan, csak fütykösökkel fegyverkezett germánokat; a tetőtől talpig pikkelypánczállal borított janygokat, a gyalog és lovas sarmata íjászokat; a Lursus Anietus mór sejk vezérlete alatt érkezett éjszakafrikai mauretánokat, kik villámgyorsan vágtató lovaikon épen úgy ülnek, mint a mi alföldi csikósaink; gyönyörködhetünk a jól fegyvelmezett dák seregek és a különféle fegyverzetű római nehéz és könnyű gyalogság rendszeres fölvonulásában. Látjuk miképen állanak harczi rendbe s törnek egymás ellen vértengerbe kerülő élethalálharczot vívni. A sebesülteket egyforma gondossággal ápolják mindkét részen. A rómaiakat saját orvosaik kötözzetik be. Ütközet, várostrom sűrű egymásután következnek, míg vége felé hajlik a vészes háború, és a büszke Decebal térdet, fejet hajtva kér békét Trajántól. A csá-

szár kegyelmes és megadja azt, mire Victoria dák fegyverekből készített tropaeumok között a győzelmi táblán örökíti meg a rettenetes év történetét. Majd ismét megújul a harez, sokkal nagyobb elkeseredéssel. Többé egyik fél sem ad kegyelmet, a rómaiak mind kivégzik foglyaikat, a dákok kocsikerekerekre feszítik őket, nejeik pedig égő fáklyákkal kínozzák halálra. A csaták sokkal nagyobbak, véresebbek mint előbb, de mindig a sasok győznek, a várstromok egyre tartanak, de a legerősebb sziklafészkek is kénytelenek kaput nyítni. Végre elesik az utolsó nagy erősség is, ellenség kezére kerül a főváros, és a jobbak nem tudván túlélni hazájok vesztét, öngyilkosok lesznek. Decebal is tört merít szívébe, s fejét büszkén mutogatják Traján testőrei az örömrivalgó harczy népnek; végül a zárkép, melyen a legyőzöttek szomorú csoportjai tüntetvék föl, a mint háznépökkel elhagyják leigázott szülőföldjüket.

A császár követve Julius Caesar példáját, önmaga írta meg a háború történetét, de emlékiratai a Priscianus által föntartott pár szó kivételével elvesztek, elvesztek a korra vonatkozó annyi más emlékkel együtt. Csak Dio Cassiusnak Xiphilinos által készített hiányos kivonatai éltek túl a háború óta lezajlott tizenhét évszázadot. S így bár látjuk az oszlop tableau-it, s jelentőségüket sejthük, érezzük, még is csak félig értjük, mert nincsen meg a magyarázatot adó történeti kules. Alig három-négy csoport jelentményét fejthetjük meg, a többi mint álmkép vonul el lelki szemünk előtt, melyeket magyarázhatunk, fejtegethetünk, de csak a legritkább esetekben állapíthatjuk meg teljes bizonyossággal, hogy az igaz valóságot találtuk el. Vajjon ki merné újból megírni Doré illustratioi alapján a „Szentkönyveket“, az „Isteni Színhátékot“, Shakespeare színműveit? avagy Zichy cartonjairól újra concipiálni az „Ember Tragoediáját“? Trajan oszlopával is nagyrészen így vagyunk, s ezért merészség nélkül kockáztathatom, hogy Froehner nagyon is messze ment hypothesisivel; mig Torma Károly, hazai archaeológiánk mestere, történeti szempontokból magyarázva az oszlop domborműveit, megmarad a megbízható szoliditás határai között.

A Trajan oszlop általánosságban pompásan illusztrálja az eseményeket. A domborművek, mint történeti csoportozatok, két-

ségtelenül Trajan vagy közvetlen környezetének írásbeli följegyzése, szóbeli útásításai alapján készültek, s innen van, hogy a császár adlocutioi, az áldozatok egymásután tekintetében a legnagyobb pontossággal ábrázolvák. Az ábrázolás azonban, daczára a részletesség és nagy terjedelemnek, mégis egyoldalú, mert mindent kerül, mi a rómaiakra árnyat vethetne. Nem látjuk, hogy a tapaei ütközet mily óriási veszteségekkel járt: Longinus hősi önfeláldozását nem is sejteti, de ellenben jelenítve van mindaz, mi Trajan s a legiók dicsőségét hirdeti.¹⁾ E tendentiát tehát nagyon is figyelembe kell vennünk, midőn egyik-másik csoportozatot historiai alapon akarjuk magyarázni.

Egészen más, sokkal kedvezőbb helyzetben vagyunk, ha néprajzi adatokat keresünk, s a roppant anyagot ethnographiailag akarjuk értékesíteni. Itt nem háborgatta a művész vésőjét, conceptióját politikai tendentia, nemzeti becsvágy; ragaszkodhatott szigorúan a valósághoz, s ezt meg is tevé. Különösen a negyven első csoportozat oly élethiven, a valóságnak annyira megfelelően ábrázol minden részletet, hogy bátran elfogadhatjuk teljes igazságnak az elénk tárt egészet, mint részleteket, annál inkább, mert a classicus adatok minden pontban összevágznak még a legcsekélyebb detailokkal is. Néprajzi s a néprajzzal össszefüggő tárgyi magyarázatokat bátrabban kockáztathatunk tehát, mint történetieket.

S így minden merészség nélkül használhatjuk föl az oszlop adatait a dák hadsereg, hadviselés képének összeállítására. de a nélkül, hogy a hadiszervezet és tactica mélyébe tudnánk hatni.

A dák hadsereg létszámáról csak két, egymástól jelentékenyen eltérő adatunk maradt fönn Strabo nagy munkájában. Szerinte Burivista 200,000 főnyi sereggel rendelkezett²⁾, míg holta után a törzsekre oszlott nemzet már csak 40,000 fegyverest tud kiállítani Augustus végső éveiben.³⁾ E két adat között világos az ellenmondás, ha azokat egyszerűen úgy vesszük, mint Strabo írja, hisz Burivista Julius Caesar kortársa volt, s talán túlélte a nagy dictátort, úgy, hogy e roppant hanyatlásnak alig egy emberöltő alatt kellett volna bekövetkeznie. Ez majdnem határos a le-

¹ J. Dierauer: Beiträge zu einer kritischen Geschichte Trajans. 110 l.

²⁾ Strabo. 7, 3, 13. ³⁾ Strabo. 7, 3, 12.

megdőlt Decebal öngyilkossága után, midőn a meg nem hódolt törzsek még Commodus idejében is főnökeik alatt élnek. Sajnos, hogy a törzseknek egymáshoz való viszonyáról nincsen semmi értesülésünk. Nem tudjuk mennyire fűzték össze őket a közös nyelv, szokások; voltak-e közös politikai intézményeik; miképen terveztek, hajtottak végre egyes törzs erejét meghaladó vállalatokat; kik mily megállapodások szerint bizattak meg a harcz egységes vezéreltetélvel? Annyit azonban mégis következtethetünk, mert ez együtt jár a törzsszervezet természetével, hogy kormányformájok aristocraticus volt, s ennek megfelelő a kölcsönös érintkezés és katonai szervezet. A politikai ügyek intézése, a sereg vezérelte kétségtelenül a főemberek kezében volt, kik hatalmokat nagy vagyonuk és születésök jogán birták s hagyák utódaikra. S eme aristocraticus szervezeten kellett alapulnia a katonakötelezettség és katonailátásnak is. Az urak személyesen valának kötelezve, mint minden népnél, s ki kellett állítaniok háznépöket. Gyalog népek főnökei pedig mindig tömérdek fegyverviselő szolga néppel lévén körülvéve, a sereg magva az urak jobbágyaiból és hűbéreseiből telt ki, úgy, hogy a szabad, de kis vagyonnal rendelkező emberek száma elenyészőleg csekély lehetett. S így a vezéreltetnek is az urak kezében kellett lennie, és ők annál magasabb rangot foglaltak el a katonai hierarchiában, minél több fegyverest tudtak kiállítani. A dák sereg tisztjeit az oszlopon, hegyes, néha a homlok magasságáig, merőleges vonalakkal áttört, fővegeik s rojtos köpenyeikről könnyen fölismerhetjük. Ily megkülönböztető jelekkel ellátott ruhát viselnek a sárkány és vexillum tartók is. Öltözetök egyebekben teljesen megegyezik a gyalog, mint lovas legénységével, melynek darabjai a következők:

1. A hosszú ujjú, kézelős, derékon átkötött, térdig érő felöltő (sagum), melyet a tiszték arany s ezüsttel ékítenek.¹⁾

2. A köpeny, melyet válllaikon viseltek, s mellökön tüvel kapcsoltak össze.

8. A bokánál átkötött s a lábballal dugott nadrág, melyet viseltek a gallok is, a mely annyira meglepte a rómaiakat, hogy Gallia egy részét Braccata-nak, tehát nadrágosnak nevezték el. A

¹⁾ A sarmaták „saga fiblatoria“-iról ld. Triginta Tyr. X. 12.

zordon éghajlat tevé e ruhadarabot szükségessé Galliában mint Daciában, s a sarmát síkságon, hol az oly általános volt, hogy a Fekete tenger vidékein lakó kényes görögök is elfogadják.¹⁾

4. A lábbelijök: rövid, egyszerű átkötővel, melylyel a nadrágszárát szoríták be, ellátott bakancs.

A barbár népek az ijesztő, félelmes külsőt kiválóan fontosnak tartván, a géták lehetőleg hosszú haját és szakállat eresztének, és nyakig piszkosak voltak,²⁾ s a harcra, támadásra egetrázó lármával indultak. Hasonlóan a dákok, kik az oszlop tanúsága szerint szintén nem használtak ollót és borotvát, úgy, hogy a rómaiakhoz képest egész szakál és hajerdő födi arczaikat és fejüket. S hogy még rútabbak legyenek, a tétoválást is használták.³⁾

A dák sereg külső föllépése tehát nagyon kelletlen, izléstelen lehetett, s ellenfeleinek e rémletes exterieur-höz előbb hozzá kellett szokniok, hogy nyugodtan, hidegvérrel szállhassanak szembe.

A sereg legnagyobb része gyalogságból állott, s csak kis töredék, valószínűleg a legvagyonosabbja volt lovas. Az oszlopon kivétel nélkül gyalog ütközetek tüntetvék föl, s csak egy esethen láttunk lovas támadást⁴⁾ és az is szerencsétlenül üt ki, mert a lovasok a nagy folyóba fuladnak. A lovak kicsinyek, erősek, hegyi lovaknak látszanak, melyeket talán a délkeleti felföld hegyi vidékein ismertek meg. A lovasok nyereg nélkül ülnek paripáikon, s a lovak egész fölszerelése a zabra, kantár és a szügyökön lévő szíj.⁵⁾

¹⁾ Ovid. Trist. IV. 6, 47 — braccata turba getarum. V. 7, 49. — Pelibus et laxis arcent mala frigora braccis — oraque sunt longis horrida tecta comis. V, 10, 33 — Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe — pro patrio cultu Persica bracca tegit.

²⁾ Ovid. Trist. V. 7, 17: vox fera, trux vultus, verissima Martis imago. — u. o. squalidus Geta.

³⁾ Herodot V. 6. a thrákokról: Artem. *Ἄνεργον* I, 8. u. így. A dákokról Plinius hist. nat XXII. 1, 2: Inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. Ide vonatkozik Plinius VII. 11, 10. Quarto partu Dacorum originis nota in brachis redditur. A tétoválás eredetére a skythákról egy regét tartott fönn: Clearch: fragm. hist. gr. II, 306.

⁴⁾ Ciacanius: Colum. Traina 27 t. Bartoli: Colonna Traiana 22 t. Frochner: La Col. Traiane 22 csop. ⁵⁾ ld. u. o.

A hadsereg fölosztása, belső berendezése, administratiója ismeretlenek. A nagyobb hadtestek már a könnyebb alkalmazhatóság miatt is kétségtelenül kisebb részekre voltak fölosztva, s talán ezeknek jelvénye a rómaiakéhoz hasonló vexillum, melyre kigyó, jobban sárkány volt kivarrva vagy kifestve. E vexillumok színeinek lévén, valószínűleg az egyes csapatok megkülönböztetésére szolgáltak, vagy pedig a főnököket jelzék, kiknek kedvencz színeire valának megfestve.

Második fő jelvényök a sárkány, mely kétségtelenül szent symbolum is, talán a főisten jelvénye, épen úgy, mint a rómaiak sasa, majd a keresztyénséget fölvetett birodalom zászlóin a kereszt, s a pogány magyarokéin a kárvaly. E jelvény feje rézből készült s leginkább a farkasfőhöz hasonlít. Fülei hegyesen fölállanak, mint a figyelő állatéi, éles, hegyes fogakkal telt szája nyitva van, nyaka fodros, teste hosszú kigyó alaku, halfarkkal. Ha a zászlótartó gyorsan haladt vele, vagy szél volt, úgy a száján beható áram fölfújta, s a farkán lévő kis nyílason zizegve tódult ki. E sárkány fejénél fogva rövid rudra volt erősítve, s fölfújva vízszintesen lobogott.¹⁾

E hadi jelvényeket a harcban majd itt, majd amott látjuk s e miatt helyöket nem tudjuk megállapítani, de kétségtelenül úgy alkalmazák azokat, mint a rómaiak labarum, vexillum és signumait. A zászlótartók mindig a legelőkelőbb emberek, s ha a sárkány valóban szent jelvény, akkor talán a papok vitték.

1) A dák sárkány Trajan oszlopán igen gyakran előfordul. Hogy valóban használták e jelvényt, gyakrane mltik Suidast, de ő a *σημεία κυθηκά* cikkben egészen másról beszél. Először az általa említett katonai jelvények skytha és nem dák signumok. Másodsor az igaz ugyan, hogy mindkét népnél divatban vannak a sárkányok, csak hogy a dák tényleg a mesebeli szörnyet ábrázolja és élénken emlékeztet a római legio sasára. A skytha sárkány azonban nem ilyen: „*Σημεία κυθηκά, ἃ φέρουσιν ἐν τῷ πολέμῳ ὑφάσματα (vexilla) εἰς ἑβραφῆ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδέαν μάλιστα ὕφειν ἔκασται, καὶ ἀπὸ κόντων συμμέτρων τὰ δε σοφίσματα ταῦτα θεόντων ἢ καὶ ἔππους ἐπιβηθηκότων τῶν φερομένων αὐτὰ ἐξοκοῦται, ὡς μάλιστα δοκεῖν τοῖς θηρίοις ἐδικέναι καὶ καὶ ἡχεὶ πρὸς τὴν συγνίνησιν ὑπὸ τῆ προῆ διερχομένη βία.*“ Tehát rudra erősített tarka szövet darab, mely csak akkor váltott sárkányalakot, ha a zászlótartó futott vele; a skytha sárkány voltaképen zászló tehát, avagy római elnevezés szerint *vexillum*, míg a dák sárkány *signum*, v. ö. Roesler: *Das vorrömische Dacien. Sitzungsberichte d. ph. hist. Kl. XXXV. k. 572. l.*

A hadi jelvényekből itélve a seregnek meg volt a kellő taktikai fölosztása, talán római mintára legio, manipulus és centuriákra volt csoportosítva, és síkföldön kétségtelenül őrszemek által biztosított fölvonulás előzte meg a támadást, mely vezényszóra az egész homlokvonalon egyszerre történt, míg a váltakozó fölszínü terepen a talajhoz alkalmazkodva szétszórtan harczoltak, kellő tért engedve az egyéni ügyességnek, személyi bátorságnak. Trájan oszlopán is legtöbbször ily harczokat látunk, melyekben a lovasság sohasem vész részt, Ez ugy látszik, csak a vezérlet szolgálatára volt rendelve, vagy küldönczi tisztet teljesített, s a kémkedést végezte. E nehéz hivatásban része volt tán a gyalogságnak is, mert az oszlop egyik csoportozatán két dák foglyot visznek római katonák a császár elé¹⁾, holott semmi nyoma nincsen közeli vagy távoli ütközetnek.

Ily szervezettel bíró hadseregben a vezérletnek egységesnek és körültekintőnek kellett lennie, mely nagy engedelmességre és szigoruan fegyelmezett csapatokra támaszkodhatott. Ide vágó adataink azonban nincsenek. Az oszlopon gyakran látván, hogy a dák urak értekeznek, föltételezhető, hogy kényes pillanatokban a fővezér, összehíván a főnököket, haditanácsot tartott. De, hogy miképen tarták fönn a fegyelmet, miképen büntettek és jutalmaztak, annak semmi nyoma.

A dákok megbarátkozván a nemzetközi jog formáival, a háború vagy béke kérdéseinek elintézésére gyakran küldtek követeket, kik a viszonyokhoz képest előkelő emberek pilophori= főveges, vagy födetlen fejű comati=üstökös, közönséges emberek, kik fegyveresen, zászlókkal, cytherát játszva jelentek meg. S oly szertartásokat követtek, milyen megilleté azt, kihez járultak. Trájan előtt eldobván fegyvereiket, zászlaikat, térdre borulnak és kezét csókolnak, midőn vége felé közelg a háború, s e megalázkozásokat a legelőkelőbb emberek szenvedik, míg a római győzelmek előtt, közönséges emberek állva adják elő urok kívánságait.²⁾

²⁾ Ciacanius 16 t. Froehner 11 csop.

¹⁾ Athenaeus Theopompos nyomán XIV, 627: πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπιτηρυκείας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κισθάρας, καταπραῦνοντες τῶν ἐναντίων τὰς ψυχάς. Γέται κισθάρας ἔχοντες καὶ κισθαρίζοντες τὰς ἐπιτηρυκείας ποιοῦνται. Ammianus Marcell. XVII, 10: Pacem genibus curvatis orabat. XXIII,

A dák sereg jelentékeny hadikészleteket szállítván, voltak nagy, négykerekű szekerei, s ilyeneket többször látunk Traján oszlopán. ¹⁾

Szállító eszközökkel rendelkezvén, gondját viselték sebesültjeiknek is, összeszedték azokat, ha lehetséges volt még az ütközet folyamán is elszállítván oly helyekre, hol nem érhette őket többé veszély. Látjuk, mint viszik a harcztépteleneket közeli erdőkbe, hogy később szekerekre rakják a teljesen tehetetleneket, s ápolják fölhasználva kezdetleges orvosi ismereteiket, melyeknek emlékét fönntartá Traján udvari orvosa is. ²⁾

Az élelmezés, ha társzekerüket nem érte baj, rendszeresen történhetett, s főleg husból állhatott, de növényi táplálékot is használhattak, mert a földművelés már meghonosult Daciában, s a római frumentariusok aratnak, gabonát gyűjtenek a dákok által elhagyott területeken. ³⁾

A hadi foglyokkal alig bánhattak a leghumanusabban. Az oszlop 16-ik csoportozatán póznákra tüzött fejeket látunk, a 28-ikon teljesen levetkeztetett férfi van kocsikerékre feszítve, míg a 38-ikon dák asszonyok a kezökbe került rómaiakat, előbb mindenkiből kifosztva égetik fáklyákkal fejökön, hátokon, vállaikon stb. a mi nem a legelőnyösebben illusztrálja a dák gyöngéd-nem emberies voltát. ⁴⁾

A dákok fegyverei a fegyvergyártás nagy fejlettségéről tesznek bizonyosságot, sokféleségök pedig tanúsítja, hogy mindig a célnak megfelelőleg alkalmazák azokat. Innen a nagy változatosság.

Fegyvereiket, melyeknek használati módját a Traján oszlop számtalan csataképén tanulmányozhatjuk, Apollodoros, az oszlop alapján gyönyörű tableauba gyűjti össze az első hadjárat zár cso-

---

3, Genibus supplices nisi. v. ö. XV, 5. Dio Cas. LXVIII, 10; Petrus Patr. Excerpta: 4, 123 t. Bonn. 1829. — Ciacano: 25, 51, 104, 113, 119 t, Bartoli: 20, 41, 91, 99, 105 t; Froehner: 19, 48, 96, 107, 114-ik csop. Az utolsó négy pileatus követség.

¹⁾ Ciacano: 34 t.; Bartoli 19 t.; Froehner: 28-ik csop.

²⁾ Ciacano: 22, 23 t; Froehner: 15 csop.

³⁾ Ciacano: 65, 66, 96. t.; Bartoli: 54, 83. t.; Froehner: 60, 89. csop

⁴⁾ Ciacano: 23, 34. 4. t.; Bartoli: 28, 33 t.; Froehner: 16, 28, 38. csop.

portjával pedig két pompás tropaeumot alkotott azokból. Ezekről veszem az alábbi sorozatot: külön csoportosítva a támadó, külön a védő fegyvereket.

A támadó fegyverek:

1) A rövid, visszahajlott sarló alakú kard, specialis dákfegyver, melylyel kézviadalban rendkívül mély és veszélyes sebeket vághattak. A görögök, rómaiak e fegyvert sohasem használták, de ismerték, mert a thrák gladiatorok sokszor küzdöttek azzal.¹⁾ A gétáknál szintén közkeletű volt.²⁾ Eredetére nézve keleti, s a perzsák és parthoknál igen kedvelt harczi eszköz. Th. Cl. Menander, az Amboglannában állomásozott (Birdoswald, Angolország) Cap. I. Aal. Dac. parancsnokának sírkövére.³⁾ szintén ily kard lévén vésvé, valószínű, hogy a rómaiak meghagyák Daciában sorozott segédesapataiknak megszokott nemzeti fegyveröket.

2) Ugyanezen alakot jóval hosszabb formában is használták, s így alkalmas volt arra is, hogy a harcos súlyos csapást mérjen ellenfelére.

3) Hosszú egyenes kard, díszes markolat és tokkal. Traján oszlopán az előkelők és lovasok oldalán látjuk.

4) Rövid, széles pengéjű, két élű, egyenes kard, azonos a pún háború után Romában is meghonosult spanyol karddal. Alkalmasabb a szúrásra, mint vágásra. A jobboldalon viselték.⁴⁾

¹⁾ A thrákok nemzeti fegyvere Valer. Max III., 2, 12. — Juvenalis — Sat. VIII. 201, a thrák gladiatorokról: Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supina. V. ö. Fabretti R.: De Columna Traiani syntagma. — Roma 1863. —256. l., ir e fegyverről s közli M. Antonius Exochus nevű gladiator domorképét, ki ily thrák karddal győzött Herodot „ἐγγχειρίδιον μικρόν“ Thucydides: „μαχίριον“, Ovidius „culter“-nek nevezik.

²⁾ A gétákról Ovid Trist. V., 7, 17.

Dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,
Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.

³⁾ C. J. Lat. VII. 838.

⁴⁾ Suidas (Μάχαιρα) II., 731 l. valószínűleg Polybius munkája alapján a következőket írja: *Οἱ Κελτίβηρες τῆ κατασκευῆ τῶν μαχαιρῶν πολὺ διαφέρουσι τῶν ἄλλων καὶ γὰρ κέντημα πρακτικὸν καὶ καταφορὰν ἔχει δυναμένην ἐξ αὐτοῦ τοῖν χεροῖν. ἢ καὶ Ῥωμαῖοι τὰς πατρίους ἀποθέμενοι μαχίρας, ἐκ τῶν καὶ Ἀννίβαν μετέβαλον τὰς τῶν Ἰβήρων, καὶ τὴν μὲν κατασκευὴν μετέλαβον αὐτὴν δὲ τὴν χρησιότητα τοῦ σιδήρου καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν οὐδαμῶς δύνανται μιᾶσθαι. A gall és a spanyol kard közti különbségről Livius így ír 22, 46, 5 :*

5) Egyenes, díszes tokú tőr, melyet övükben a baloldalon hordtak.

6) Kisebb-nagyobb, egyenes vagy görbe pengéjű kések.

7) Hosszú lándzsa (*λόγχη, λαγκίη*). Hegye vas vagy bronz, míg a nyele fa. Szúrásra használták.

8) Rövid vető lándzsa (hasta) a gall „matara“-hoz¹⁾ hasonlít.

9) A kézviadalban veszedelmes fegyverek voltak a nehéz, elől hajlott éllel, hátul kalapács fejjel ellátott csákányaik, széles, súlyos bárdjaik, melyeket egyformán használtak favágásra, erdőirtásra, mint az ütközetben.

10) Rövid nyelű, gömbölyű fejű buzogányok.

11) A dákok kitűnő íjászok voltak. Nyilaik azonos szerkezetűek a géták és szarmatákéival: erős, ruganyos ércziv, vagy állatszarkak erősítvék össze ugyancsak ivbe, s a fölajzott ivből a vesszőt ökor- vagy lóbelekből sodort húr, vagy bőrszálakból készült fonadék vetette ki. Vesszőiket jól számított távolságból tömegesen, vagy a helyzetnek megfelelően szétszórtan röpiték elleneikre, s bármily kicsiny sebet ütöttek is halálhozó lehetett az, mert nyilaikat valószínűleg ők is megmérgezik mint törzsrokonaik a géták. Vesszőik hosszúsága viszonyítva az alakok nagyságához körülbelül egy méter lehetett. Nyilhegyök érczből készült szigony alakra, úgy hogy kihuzatván a sebből fölszaggattá, nagyobbá, fájdalmasabbá tévé azt. A nyilvégeket tollszárnyakkal látták el, melyek szabályozták azoknak járását. Vesszőiket tegezben hordták. Az íj általános fegyver volt, egyformán viselték és használták azt az előkelők, mint legénység.²⁾

Gallis Hispanisque scuta eiusdem formae fere erant, dispares ac dissimiles gladii: Gallis praelongi ac sine mucronibus, Hispano, punctim magis quam caesim assueto petere hostem, brevitate habiles et cum mucronibus. — Vegetius. 1, 12: Praeterea non caesim, sed punctim ferire discabant. Nam caesim pugnantes non solum facile vicere, sed etiam derisere Romani. Caesa enim, quovis impetu veniat, non frequenter interficit, cum et armis vitalia defendantur et ossibus. At contra puncta, duas uncias adacta mortalis est. — Polybius. 6, 23, 6.

¹⁾ Jul. Caes. de bell. gall. I., 26.

²⁾ Ovid.: Ep. I. 2, 23: Tecta quae rigent fixis veluti vallata sagittis; u. o. 83 v.: dant illis animos arcus pleneaque pharetrae. Ex Pont.: III., 1. 26: Tinctaque mortifera tale sagittae madet. IV., 9. 84: Sintne tinctae serpentis felle sagittae. Trist.: V., 7, 15: In quibus extremo. qui non coryton et arcum — telaque vipereo lurida felle gerat. V. ö. ex Pont. I., 8, 6; IV., 4, 52

A dák hadsereg nem viselt pánczelt; Traján oszlopán nem látunk egyetlen vasba öltözött gyalogot vagy lovast sem. Nem fordul elő még a lábszár-pánczél sem, melyet pedig Kniton megemlít.

Az eddig felsorolt fegyverek mind egyes emberek használatára alkalmasak csak, míg a hadi gépekhez már föltétlenül több ahhoz értő katona volt szükséges. E hadigépek használatát, s készítési módját a dákok a rómaiaktól tanulták, Domitian hadi gépészeitől, kiket a 89-ki szerződéssel bocsátott Decebál rendelkezésére. És a Traján ellen vívott háborújokban e harczi gépeket igen sikeresen használják a nyílt ütközetekben, vár védelemre, mint ostromra.

E harczi gépek között első helyen említendők a catapultak és ballisták, a két főtypus, melyek a közönséges kézij mintájára szerkesztettek. Az átmenetet a nagyobb méretű íj képezi, melyet Hero *καοτραφέτης* — hasonfeszítőnek nevez, mert hurját a följazáskor a has felé kellett huzni. Azonos lehetett vele az arcuballista ¹⁾, mely a manuballistától (*χειροουγκιόν τόξον*) ²⁾ ugylátszik csak nagysága által különbözött. A nagyobb lövegek azonban már elütnek ezektől, mert a torsioelasticitást is alkalmazák, s ezért nevezik őket tormenta-knak. E gépek három fő részből állanak:

1) az állvány, 2) a löveg csatorna, 3) a szerkezetből, mely a vető ivet helyettesíti.

Ez utóbbi három részre oszló, de közös téglányalakú keretbe foglalt faszerkezet. A jobb és baloldali keretekbe van vízszintesen beeresztve, menőleges húrok közé, melyeket a kereten kívül fönn és alant csavarokkal kell feszesebbre ajzani, a két vetőrúd aczélból. Ezeket vízszintes irányban ruganyos, meghatározott állatok beleiből, ³⁾ szőréből, vagy női hajból ⁴⁾ font kötelék ⁵⁾ kapcsolja

Az íjak húrjaiból: Ovid. Ep.; I, 2, 25.: At semel intentus nervo levis arcus nervo equino.

¹⁾ Vegetius 2, 15; 4, 21, 22.

²⁾ Hero §. 4.

³⁾ Hero §. 29.

⁴⁾ Hero §. 30; Florus 1, 31, 10; Vitruv. 10, 11, 2, (16.) Veget., 4 9.

⁵⁾ Hero §. 30; Florus 1, 31, 10; Vitruv. 10, 11, 2, (16.) Veget., 4 9.

össze. A középső keretben van a löcsatorna. S minél szélesebb ez, annál nagyobbaknak kell lenniök a kereteknek, hosszabbaknak, nagyobb méretűeknek az acél rugóknak, erősebbeknek a vetőhúrnak. Ugyanezen arányban növekszik a gép ereje is, s lesz alkalmassá nagyobb lövegek kivetésére. Catapultánál a vetőrúdak közti, tehát a középen levő nyílás átmérőjének legalább is a löveg egykilencedének kellett lennie.¹⁾ A vetőhúrt külön géppel feszíték meg, ajzották föl, s kis készülékkel megakaszták a löcsatorna alján. Midőn ez megtörtént, elhelyezék a löcsatornába a löveget, mire fölpattintván a húrt a löveg kirepült. E tormentumok mozgó ereje mindig ugyanaz, csak alkalmazásuk más, s e szerint catapultának, vagy ballistának nevezik.

1) A catapultáknál a löcsatorna horizontalis irányban van az alapra fektetve, s a lándzsa-élellátott rudakat²⁾ vet kiesi szög alatt, s ezért nevezik *ὄργανα ἐθίτονα*³⁾, lövegeit pedig *καταπέλαι ὄξυβελῆς* vagy scorio-nak.

Traján oszlopán a rómaiak mint dákok által használt catapulták már javított szerkezetűek.⁴⁾ Ott a feszítő készülék jobb és baloldalát fölül nem vízszintes pánt fogja össze, hanem járomhoz hasonló ív, s ezzel jelentékenyen nagyobb hely jutván a löcsatornának, nagyobb lövegek kivetésére is alkalmas volt a gép. A szélső kereteken levő húrok pedig faburkolattal láttatván el inkább meg vannak védve a nedvesség ernyesztő hatása ellen mint régebben; míg a keret felső feszítő csavarait apró tornyocskákkal fűdték be, úgy hogy a gép tetszetősebb külsőt nyert, és sokkal practicusabb lett.⁵⁾

2) A régiek legnagyobb és leghatásosabb harci gépei a ballisták 45°-nyi szög alatt köveket s gerendákat vetnek ki. Szerke-

1) Hero §. 32; Philo §. 12; Vitruv 10, 10, (15); Rüstow: Geschichte des Griechisch. Kriegswesens 381 l.; a ballisták kaliberét a vetett kövek arányához, nagyságához képest a következő képlet szerint határozzák meg:

$d=1, 1\sqrt[3]{100} a$ — melyben d =a daktyl-okban kifejezett kalliberel (16=1 görög láb =0'31 m.); a =a kő minákban kifejezett súlyával.

2) E lövegeket pilum catapultarium, catapultáknak is nevezték.

3) Hero §. 3.

4) Ciacano: 57, 58. t. Bartoli: 45, 46, 47. t. Froehner: 52, 53-ik csop.

5) Lásd. u. o.

zetők majdnem azonos a catapultákéval, de a löcsatorna nem vízszintesen fekszik, hanem 45° -nyi szög alatt, s a vetőhúr többé nem kerek kötél, hanem heveder alakú, hogy könnyebben megfoghassa a nagyobb, gyakran alakatlan löveget.

3) A *carroballistae*, ugyanily szerkezetű, de kissebb, szekérel szállítható gépek voltak, s ellátásokra 11 ember volt szükséges. 1)

A most elsorolt három hadigép a nyílt téren, vagy védett helyen küzdő ellenség elpusztítására, de mindig emberek ellen irányult, míg az alábbi három már a várfalak meggyöngyítésére, vagy lerombolására szolgál.

1) Ezek között legkiválóbb eszköz az aries = *κρίος*, faltörőkos, hosszú, érczejjel ellátott nehéz gerenda, melyet hajdan a rómaiaknál épen úgy emberek hurczoltak a várfalak alá azoknak áttörésére, mint Traján oszlopán a dákok, hol három óriás erejű férfi emeli a nehézkes harci gépet. 2) Később tökéletesíték azt, s valószínű, hogy a dákok is ismerték a javított alakot, épen úgy, mint a javított catapultákat és ballistákat. A javítás sokkal használhatóbbá, hatásosabbá tette az eszközt, de könnyebbé nem, mert a 18—54 méter hosszú, vastag gerendák 3) kezelése még mindig sok veszélyességgel járt és tömérdek embert foglalt el, de legalább annyit elértek, hogy ostromok alkalmával a kezelő személyzet kelően védve volt. A javított szerkezetű aries vízszintesen fekvő s két oldalról gyámoszlopokkal ellátott gerendára volt függesztve. 4) E szerkezet be volt fődve, s kerekeken járó faházacskába beállítva, melynek tovább szállítására ötven ember volt rendelve. E házacska *testudo ariestariának* = *χελώνη κριφορος* 5) s tetejét

1) Ciacano: 56. t. Bartoli: 45. t. Froehner: 52-ik csop.

2) Ciacano: 28. t. Bartoli: 23. t. Froehner: 22-ik csop.

3) Rüstow: *Gesch. d. griech. Kriegswesens* 309. l.

4) Jos. bell. Jud: I., 3, 7, 19.: *καταιωρεῖται δὲ κάλοις μέσος, ὅσπερ ἀποπλάστειγος ἐτέρας δοκοῦ, σταυροῖς ἐκατέρωθεν ὑψηλοτηρημένης*. — Ammianus: 23, 4, 8: et sic suspensa utrimque transversis asseribus et ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur. Lucan 3, 490: aries suspenso fortior ictu. Procop: bell. Goth: 1, 21, szerint az aries állvány négy gerendából van összetéve, melyet alul, fölül ismét négy gerenda fog össze. Az oldalak bőrrel vannak bevonva; a tetőről nem mond semmit; a házacska négy kereke van, s ötven ember tolja, kik belül helyezvék el. V. ö. Izidor. Orig. 18, 11.

5) Veget. 4, 14; Vitruv: 10, 12, 2 (19).

friss állatbőrökkel, vagy egyéb nehezen gyuladó anyaggal fődtek be, nehogy tüzet fogjon. Belsejében az aries mellé beosztott emberek kötelek segélyével ütemszerű mozgásba hozván az eszközt, megkezdett a fal rombolása.

2) Hasonló szerkezetűek, de kisebbek valának a *falces muralis*, melyekkel egyes köveket iparkodtak a falból kirántani.¹⁾

3) És a *falfurók: terebrae*, melyekkel átlyukaszták a falat. Ezek már nem voltak fölfüggesztve, hanem hengereken mozgatók azokat, mint gyakran még a faltörő kosokat is.

Az eddig vázlatosan elősorolt kézi fegyverek és harci gépek főkép támadók, — bár jó részben a védelemre is használhatóak valának. Nagy számuk eléggé igazolja, hogy a dákok inkább kedvelék a támadást mint védelmet, hogy egész hadiszervezetök támadó háborúra volt alapítva, míg a védelem csak másodrangú — mint a vándornépeknél szokott lenni, még azután is, hogy letelepülnek — másodrangú úgy látszik még azután is, hogy megtanulták a várépítést — vagy pedig nem volt kellően, egységesen szervezve. Traján háborúiban a védelem egészen szervezetlennek látszik. A várakat védelmezik ugyan, de azok aligha voltak egymással összeköttetésben, mert nem látjuk sehol, hogy az őrségek, a rendes csapatok egymás segélyére sietnének, s megkísérlenék a veszélyeztetett pontok fölmentését. Megtanulták tehát a rómaiak hadi technikáját, tacticáját, de annak mélyeibe nem hatoltak be. S ezért nagyon is érthető, hogy Decebál a védő háborúban miért veszté el ruganyosságát, találékonyosságát, holott előbb mindent föl tudott használni a maga előnyére, minden fát, bokrot, sziklát, — kimerithetetlen volt a hadi cselek föltalálásában, használatában, — melyekkel mindig célzott ért még olyan hadvezér ellen is, mint Julianus.²⁾

Specialis kézi védő fegyverök csak kettő volt:

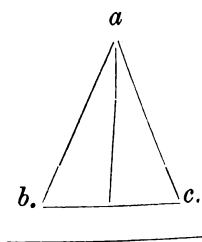
1). A bőring, milyeneket Traján *tropaeumain*, s az oszlop piedestálján látunk, és

2). Az ovalis pajzs, — melyet bal karjokon viseltek, s a leg-

¹⁾ Veget. 4, 14: Caes: Bell. Gall: 3, 14, 5; 7, 22, 2. 86, 5.

²⁾ Dio Cass. 67, 10.

változatosabb czifrázatokkal láttak el: arabeszkek, csillagsymbolumok, nap- és hold jelvények, rosetták, palmetták, stylizált virágok, fonadékok; farkasfogakat és körbefutó vonal diszítéseket találunk, melyek talán személyes, a birtokost ismertető jelvények.

3). Legkülönösebb védelmi eszközeik a háromkerekű szekerek. Szerkezetök elég sajátos. Valószínűleg vasból készült, átlóval ketté osztott háromszögek, melyek az a , b , c pontokon tömör, széles kerekkel vannak ellátva, és b , c oldalon éles, véső alakú vágó eszközökkel szerelve föl, s a b pontra még erősen hajlott kasza is van alkalmazva. Ily szekér három: d , e , f van egymás mellett teljesen azonos szerkezettel, s mind a három, a szögek a pontjánál hozzá van kapcsolva vastag rúdhoz olyképen, hogy a d és e között, továbbá az e és f között a rudra nagy henger van fölfűzve. Froehner e hengereket nehezekeknek vagy gyulékony anyagot tartalmazó dobozoknak mondja ¹⁾ s Tocilescu a második föltevést fogadja el. ²⁾ Ez azonban nagyon kétes. A dákok alighaismertek oly anyagokat, melyek ütés vagy dörzsölésre lángra lobbanjanak, s aligha tudták a tüzet olyképen szabályozni, hogy az csak a bizonyos, meghatározott időben kapjon lángra. Nehezekek voltak azok, melyek a gépet sulyosabbá és hatásában rombolóbbá tevék, midőn azt lebocsáták az ellenségnek talán zárt sorai közé magaslatról vagy domboldalról. ³⁾

¹⁾ Froehner: La Colonne Trajane. 141 l.

²⁾ Gr. G. Tocilescu: Dacia înainte de Romani. 445. 749. kv l.

³⁾ Ciacano: 101 t. Bartoli: 87, 88 t. Froehner: 93-ik csop. Nagy Sándor csapataira körülbelül ilyen gépeket zúditottak 334-ben Kr. e. a géták. — Arrian I, 1. — Procopius: Bell. Goth. II: Barbari itaque Romanorum astu ac viribus superati, id demum excogitarunt: demptas e plaustris cum axibus roviribus superati, id demum excogitarunt: demptas e plaustris cum axibus rotas confestim in subcum ad collis medium superasse Romanos vidissent, deferri sinebant. — Ez vi-euntium capita vi magna, ac superne compulsas, deferri sinebant. — Ez világos leírása a használatnak. Az 1552-ben Baselben nyomtatott Notitiában, egy részlet foglaltatik, »vetustus liber de rebus bellicis» czímmel, melynek illusztrációi sokban hasonlítanak a dákok eme hadi szekereihez. — E gépek neve: tachodifrus (ταχύδιφος? cuius axium extremitate et frons, nec non et superior latitudo fuscis et lanceis armatur diligenter aptatis), curro-

Traján oszlopának tableau-i bőséges adatokat nyújtanak a várak és erősségekről is, melyeket a fönnébbi fegyverekkel igen jól megvédelmeztek. A számtalan kisebb-nagyobb közül az alább következők talán a legjellegzetesebbek.

A XIV-ik, Froehner által Tapaenak mondott domborképen, balról a hegyormon erős várkastélyt látunk. Magas szilárd falai *u* alakban hajolva össze, két jelentékeny nagyságú belső építményt fognak be, — s aztán keresztfallal záródnak. Kívül ismét, kétségtelenül megint falakkal védett két nagy épület. A várfal jobb oldalán három magas, tetejükön egymással vízszintes pántokkal összekötött gerendán figyelő hely; hasonlóan a külső építmény homlokzatán a kapu fölött, csakhogy itt a gerendák keresztkötésekkel erősítvék össze. A homlokfalon egy könyöklőt vagy mellvédet látunk. Az épületek közül egy két ablakos, a másikon csak egy nyílás, a harmadik ablaktalan, a negyedik csak a kapun keresztül kap világosságot. A házak úgy látszik fából építvék. Akkor midőn a falakat ariésekkel zúzták, rombolták, midőn a bástyák annál nagyobb védképességgel bírtak minél magasabbak, és falaik minél vastagabbak voltak, ez a várkastély nagyon is számba veendő erősség lehetett. ¹⁾

A legsajátságosabb dák építmény a XVI-ik csoportban látható.

Nagyobb folyóviz bal partjára kockakövekből épült, magaslatról lefelé szálló kised domb mögött elenyésző hosszú fala erősségre enged következtetnünk. Középen hatalmas, a tetőn iv alá fogott faltámaszokkal ellátott kapu; előtte a jobb partra vezető lábas hid. A falrom mellvédekkel van ellátva. A kaputól jobbra magas póznákon hat, borotvált arcú emberfő, — a második és harmadik között a rómaiak vexillumához hasonló zászló, s rajta festett vagy himzett, több hullámot vető kígyó. A két legalsó emberfő mögött magas czölöpökön kicsinyke, négyszögű, egy ablakkal világított fa házacská; teteje szög alakú, s ennek homlokzatán a padlást világító környílás. Közvetlenül mellette szintén

---

drepanus (cuius posterior pars cultris in ordinem exstantibus communitur) et *currodrepanus clypeatus* (clypeis acuto ferro circumdatis, velut in propugnaculo positus.) Ez adatok elég világosak, de vajjon hitelesek-é?

¹⁾ Ciacano: 19. t. Bartoli 17. t. Froehner 14-ik csop.

czölöpökön, széles, felül szögbe vágott deszkákból épült kerek, tetőtlen építmény. A deszkákat, mint a hordó dongáit hatalmas abroncs szorítja össze. Mögötte a dák sárkány magas rúdon lobog, a szél által fölfúva egészen vízszintes.

A jobb parton rónaság terül, s ezen, bekertelve két-két magas obelisk, — és öt, széles, négyszögű talapzaton álló conicus oszlop; három szétszórtan, kettő pedig egymás mellett.

Az előtérben rövid palánk, - s ugyancsak palánkkal körülvett czölöpökre épített kisebb, — és egy, közvetlenül a talajon nyugvó nagyobb ház.

W. Froehner e dák házakat oly czölöpépítményeknek minősíti, milyeneknek maradványai nálunk a Fertőben, Németországban s a francia és schweiczi köztársaság tavaiban, vizeiben fordulnak elő. ¹⁾ Dr. E. Rückert hasonló véleményt táplál a kelet-európai ősnépek és czölöpépítményekről kiadott könyvecskéjében. ²⁾ Épen így Mommsen is ³⁾ teljesen mellőzve Hauptnak ⁴⁾ már 1870-iki és Tocilescunak még későbbi helyreigazításait. ⁵⁾ A két tudós oly élénk és mélyreható érveléssel mutatja ki, hogy a dákok sohasem építkeztek vizekre, mikép e dolog nem lehet többé kérdés, még kevésbé kétely tárgya.

Sokkal nagyobb jelentőségű volna megfejtenünk a kérdést, hogy mi célja volt a sajátos építménynek, melyhez hasonló nincs több Traján oszlopán, melyet a színhelyre érkezett császár is bámulni látszik kíséretével együtt.

Haupt „Königs und Tempelburg“-nak nevezi. Utóbbi elfogadható, előbbi kevésbé, mert alig hihető, hogy Decebál ily exponált helyre tette volna királyi székét, hova a rómaiak az oszlop adatai szerint egyetlen nagyobb ütközet megvívása után eljuttottak. Szentély vagy templomvárnak, melyek egyes népeknél nagyon is divatban voltak — hiszen a Capitolium is az volt — már

¹⁾ Froehner: La colonne Trajane 90. l.

²⁾ Dr. E. Rückert: Die Pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropas besonders der Donaufürstenthümer. Würzburg 1869.

³⁾ Mommsen: Römische Geschichte V-ik k. II-ik kiad 205 l. Wir sehen das dakische Pfalddorf mitten im See...

⁴⁾ Jos. Haupt: Die dakische Königs und Tempelburg auf der Columna Trajana. Mittheill. d. k. k. Central-Commission 1870. 112 l.

⁵⁾ Gr. G. Tocilescu: Dacia inainte de Romani 650 kv. l.

inkább mondhatjuk, melyet a természet különösségei, nemzeti nagy emlékek vagy hitregék által szentté avatott helyen építettek.

A kerek födetlen építmény a napisten temploma lehetett, és valóban van hasonlatossága ahhoz, melyet Macrobius az első századi Alexander Polyhistor nyomán leír: „. . . in colle Zilmisso — mondja — aedes est species rotunda, cuius medium interpatet tectum.“ ¹⁾ S mögötte a levegőben lebegő sárkány, talán a napisten jelvénye, hasonlóan a balparti obeliskek és conicus oszlopok, melyek megerősíteni látszanak e föltevést. A közvetlenül mellette fekvő kicsinyke négyszög épület valami mellékhelyiség az anyagszerek, vallási jelvények elhelyezésére és a papok befogadására. Végül a póznára tűzött emberfejek, — az emberáldozatok fejei, hypothesisünket majdnem teljes bizonyosságra emelik, annál inkább, mert a német regékben föltűnő analogiákkal találkozunk, melyek közül a következők a legjellegzetesebbek.

Ortnít, Garten királyának rokonai együtt ülven tanakodnak, hogy mely ország királyának leánya lenne legméltóbb trónjukra. Hosszú megbeszélés után Montebüre virágát választják, — s azonnal meg is akarják kéretni, — de az orosz Iliás, Ortnít nagybátyja ellenzi a leánykérést:

I. 17: Komst du zu Muntebüre, sô sich die zinnen an:
zwei und sibenzic houbet hât er gesteket dran,
diur durch der megede willen hât baten abe geslagen
daz ich ir ie gedâhte, daz wil ich (iemer) gate klagen!

Eme adatokkal majdnem szószerint megegyeznek az Adalbert Keller által a „Bibliothek des litt. Vereins zu Stuttgart“ kiadványai között 1867-ben kiadott újabb „Heldenbuch“ adatai, melyek a 19. és 86-ik lapokon foglaltatnak, s mely az 1477-iki kiadás lenyomata. ²⁾

Ortnít vagy Hartung leánykérésének egészen más versióját ismeri a XVI-ik századbéli Ayser nürnbergi dráma költő, — ki három darabot írt Ortnít és Wolfdieterichről. Ayser „Opus theatricum“-ának új kiadása ugyanazon könyvtár LXXVI.—LXXX-ik köteteiben jelent meg, s ama darabok a LXXVII-ikben foglaltatnak.

¹⁾ Macrbo. Sat. I. 18.

²⁾ 87-ik kötet.

A pogány királyt Ayrer Solimannak nevezi, — fővárosa Munteburg vagy Münteburg, s e név nagyon közel áll a Muntebûr szóhoz, de annál távolabb a Mons Tabor-tól, melylyel a germanisták magyarázni óhajtják, daczára annak, hogy a német keresztetek a Munteburg nevet átruházták Herakleara is (Antiochiától délre, az Orontes mellett), — s ekkor alig gondoltak a Mons Taborra, de igen is a regékben előforduló Montebûrra, melylyel Herakleat mint pogány várat azonosnak tekinték. ¹⁾

Egy másik pogány várat, Budinet, melyben Balian király székel, a Wolfdieterich következőleg ír le:

1060: Do reit Wolfdieteriche, umb daz mer hindan,
bitz er zu den wilden Russen in die gegen kam,
an dem fierzehenden morgen für Bûden uf den Plan,

1061: Vil süezer ougenweide font er uf dem plan
und ein burg so schoene ward er sichtigan,
die was gemeistert garwe von edelm marmelstein,
von maniger hände varwe sie gegen dem tegen schein.

1062: Do der held Wolfdieterich der feste naeher kam
wol hundert schoener türne waren gewurket dran,
und fünf hundert zinnen, die waren lobelich
do sach der edel Krieche ein wunder gremelich.

Balian királynak volt gyönyörű leánya is, Marbalie, ki minden idegennel édelgett, hogy annál rettenetesebb legyen a boldog reménylő csalódása, mert más nap:

1071: Man warf in zu der erden, sin martel was gross,
mit einer dilen snelle daz houbet man im abeschoss,
und stecket ez an die zinnen vil manigem we geschah,
daz waz die aventiure, die Wolfdieterich do sach.

1072: Der eine turn, den sach man über die andern gan,
da hätte der übel heiden die häupter gesteckt an:
also waren die zinnen mit häuptern wol besteht,
er wande ir waerent tûsent, also hat ers in siner aht.

¹⁾ Jos. Haupt. u. o. 113 l.

1073: Der graben waren niune, für war so wissent daz,
 undersetzet mit marmelsulen und mit maneger hande glas,
 also was die brucke und die graben überzogen:
 ez mochte nit darin wenn zu eim dor, er kam denn darüber
 in geflogten.

Wolfdieterich azonban visszautasítja a királyleány enyelgéseit, mire a királylyal kellett versenyre kelnie, de legyőzven őt, elérte célját.

Hasonló tartalmú rege a következő is. India királya Bermund, Lorandin tanácsára nőül akarja venni Babilon királyának leányát. Salabrei a vad uralkodó azonban leányát szigorúan őrzi, s mindenkit megölet, ki elég merész a szép királyleány kezére vágyódni, és a szerencsétlenek fejéit a vár ormára tüzeti ki. De Lorandin tuljárt Salabrei eszén, s Babilon virága India trónjára ült. ¹⁾

Muntebûr, Munteburg, Budine és Babilon nevet viselnek ama pogány várak, melyekben a falak ormaira emberfejeket tüznek.

Határozottabban, világosabban alig irhaták le a XII—XV-ik század költői a régi pogányvárakat, s ezekkel együtt Decebalnak a columna Trajanan megerősített szentély erődjét.

¹⁾ India-Windland. Már a class'cus irók is egyenlő jelentőségűnek veszik a két szót: Indi=Vindi: Pomponius Mela III. 5: Cornelius Nepos *testem autem rei Q. Metellum Celerem adiecit eumque ita retulisse commemorat: quum Galliae proconsule praecesset, Indos quosdam a rege Bastarum (alias Boiorum) dono sibi datos; unde in eas terras devenissent requirendo cognosse, vi tempestatum ex Indicis aequoribus abreptos emensosque, quae interessent, tandem in Germaniae littora abiisse. Ugyanezt beszéli el Plinius II. 67: Idem Nepos de septemtrionis ociani circuitu tradit Q. Metelli Celeri, L. Afronii in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsule, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti.* A rómaiak rosszul érték az India nevet, — mert világos, hogy nem Elő-Indiáról van szó, — hanem a keleti tenger mellékeiről. Ma nagyon is tudjuk, hogy a Ganges mellékeiről nem vetődhetek gyöngé törékeny hajókon, kereskedők Germánia partjaira, keleti és éjszak Ázsia partjain, és a sarkvidék zordon területein át. Ezen tévedésből kellett támadnia a hitnek, hogy az indiai ocean összefügg a keleti tengerrel. A görögök is ismerik az India nevet a Windland elnevezés helyett. így herakleai Markianos (38, 39, 40) az Ἰνδικόν, Οὐενδικόν, Οὐελικόν elnevezéseket fölváltva használja, s mindig a keleti tengert érti. Hasonlóan Ptolemaeos — V. ö. Haupt. id. h. 114. kv.

A germanisták szerint e várak mind messze keleten vannak Ázsiában, s regekörik a keresztes háborúk idejében szövődött, de állításuk ellen legnagyobb érv az, hogy Muntebûr, Munteburg, stb. mind a sarmát síkságon vannak, s nem az Euphrat vagy Jordán partján, tehát közvetlenül a germán telepek mellett, s ugyanazon területeken, melyeken keresztül zajlott a german népvándorlás; — a németek tehát láthatták s látták is e várakat, már ezer évvel a mindenre jó keresztes háborúk előtt. És a dákok, ha nem is autochthonok a sarmat síkságon, — de akkor már régen meghonosultak azon, — s elsajátíthaták az ott termelt szokásokat, midõn föltűnnek az európai népek tarka szinpadán, s magukkal vihetik azokat új hazájokba, meghonosítva szokásaikat itt bérceink között is.

A Traján oszlop tanúsága szerint a dák területen jó formán minden alkalmas pont meg volt erősítve, úgy hogy a háború tulajdonképen a várostromok végtelen sorozata volt, s ezért is tartott oly hosszú ideig, daczára a császár kétségtelenül tulnyomó erejének. Ez erõdök azonban a béke megkötése után nagy részben leromboltattak, a fõbbekbe pedig római helyõrségeket helyeztek. De a függetlenséghez szokott Decebál ily megalázó helyzetet nem tudván túrni, talán már 103-ban fegyvert fogott, elüzte a legionariusokat és Daciát szabadnak nyilvánítá. Már ez is eléggé sértheté Traján büszkeségét, hisz dicsõségét, hirnevét látta csorbítva s két nagy munkában eltelt év eredményét megsemmisülve. Elhatározá tehát az új háborút, de most már azon czélzattal, hogy a hatalmas barbár országot római tartományná teszi. Elõkészületei óriási mérveket öltenek, elrendelte a Duna áthidalását, hogy biztos és folytonos összeköttetése legyen a hadműveletek basisául szolgáló tartományokkal, hogy gyorsan és nyomasztó, mindent összeszezúzó erõvel léphessen föl, ha a viszonyok türhetlenné válnak, s ha a nagy hadsereg útra készen áll. De mig ily roppant elõkészületek befejeztetnek, s mig tizenkét legió és megszámlálhatatlan segédcsoportból álló hadsereg megmozdul, ahoz idõ kell, s ezt Decebál mesterileg fölhasználta. A lerombolt várakat újra építé, sõt egészer új építményekkel szaporítá. Traján oszlopán is észrevehetőleg sokasodnak az erõsségek, s olyan jellegüekké válnak, milyeneket az elsõ háborúban hiába keresünk. A dák király

úgy látszik fő sulyt, fő gondját a szorosok megerősítésére fordítá: a Vaskapura s a Vöröstorony vidékeire. Itt még ma is majdnem érintetlenül állanak a hatalmas erődítmények. A Szeben hegység-ből a Cserna-Voda völgye által elválasztott hegysor minden arra való pontja meg volt rakva várakkal. Orlát fölött a hegyet nagy földhányások veszik körül; a Dealu-Sidu kőfalakkal is meg volt erősítve; Galis és Tiliska fölött a Hacinas tetőt sánczok borítják; a tiliskai tetőn a sánczokon kívül falmaradványok is constatálhatók. Mennyivel inkább meg kellett erősítve lenni a Vaskapunak, mely egyenesen a fővárosra Sarmizegetusára nyílt, — melyen keresztül mindkét izben maga a császár vezérelte hadait, melynek forcirozása a háború végét jelentette.

S az oszlopon találkozunk is egy óriás erőddel, mely elhelyezése és alkotásánál, építési módjánál fogva csakis ide helyezhető. Az erődítmény egymással szemben lévő magas, sziklás plateaun fekvő citadellából indul ki, s a talaj minőségének megfelelően száll vagy emelkedik, s a két fellegvár közti rész nagyobb belső építmények nélkül való végtelen fal. Csak közönkint találunk rajta tornyokat, őrházakat vagy mozgatható, zárt, római mintára épült galeriát. Az erődítmény célja tehát az ellenfél útjának elzárása, s így a főváros megvédése. S a Vaskapuban ily erődítmény építése nagyon is lehetséges. És hogy az erődítményt csakugyan ide kell helyoznünk, s nem a Vulkanba, hol az teljesen céltalan, vagy az Olt által keresztül hasított vöröstoronyi szorosba, bizonyítja, mikép vízfolyás nem vágja át, holott oly nagy folyónak, mint az Olt, erősségen való átömlését a római művész alig mulasztotta volna el föltüntetni, midőn a hadjárat folyamán annyi vizeret, apró patakot s kicsinyke folyót örökít meg. A két citadella köralakú, s őrtornyok teszik erősebbekké. A baloldali földhányással, jobban sánczokkal kezdődik. Ez a végtelen fal volt kétségtelenül a legfőbb védelmi vonal, de egyszersmind a legutolsó is. Innen a nagy elkeseredés, melylyel védelmezik, s hogy a barbar és rómaiaktól elsajátított hadi technikának minden vívmányát fölhasználják a kérlelhetetlen ellenség visszaverésére. Óriás köveket dobálnak le a föltörekvő legionáriusokra, a falak tövében készen állanak a nehéz, háromkerekű, kaszákkal fölszerelt hadiszekerek, hogy legördítsék az ostromlókra, kiket maga a császár

vezérel. Sikertelen volt minden küzdelem, a vár elesett, és Traján a főváros ellen indult.

Decebal birodalmának fővárosául az ó-kori írók egyhangulag a délkeleti felföld, délnyugati részének legjobb völgyében, kies ponton a Vaskapu keleti torkolatánál fekvő Sarmizegetusát mondják. E pont választása a földrajzi viszonyokat, s a dákok történetét véve figyelembe, az első tekintetre érthetetlennek látszik, s valószínű is, hogy nem a szabályszerű történeti fejlődés folyamán lőn Sarmizegetusa fővárosa, hanem politikai kényszerűségből, és csakis Decebal idejében. Burvista fővárosa talán Porolissum volt, a nyugoti határhegység éjszaki részében a mai Majgrád helyén, s e pont választása a király politikájának irányát véve tekintetbe, indokolt. Burvista terjeszkedései nyugot felé irányulván, a nagy magyar medenczét, a Duna vidékeit barbar népeivel könnyebben elérhette, mint bárholman. És hatalmának súlypontját nem akará soha keletre áttenni; nyugot felé törekedett mindig, s ezért Julius Caesar is Itáliából szándékozott háborút indítani ellene. És maga a város nem is, ha hihetünk a közkeletű szómagyarázatoknak, „királyi vár“ értelemmel bír, mi eléggé igazolná annak régi, de később elenyészett jelentőségét. A classicus földrajzi adalék is „Daci montibus inhaerent“ inkább érthető talán a Szamos, Hármaskörös, Maros és Duna között elhuzódó hegységek, mint a déli vagy keleti Kárpátokra, melyek a délkeleti felföldet iv alakban határolják Bukovina és Románia felé. S e fölfogást igazolni látszik a római gyarmatosítás iránya is, mely csak ama hegylánczolat keleti oldalait és nyulványait foglalja el.

Burvista halála után a dák nemzet egységes föllépéséről, Róma ellen irányzott nagy háborújáról nem értesülünk. de annál többet hallunk a külön főnökök alatt élt törzsek támadásairól, melyek már mind az Al-Duna vidékeit zaklatják. Eme irányváltozás oka Pannonia meghódítása, s a közép-dunai római határ megerősítése volt. A Duna-Tisza között, és a Tisza balpartján lakó népekre e hódítás nagy csapás, de áldás is egyúttal, mert mig egy részről kiszorítottak harczy kalandjaik állandó színhelyéről, másfelől tömörülni kényszerülnek, különösen a janygok, kik Dáciának sokszor veszélyes ellenségei. E tömörülés a számra nézve amugy sem jelentékeny dák népet elterelé eddigi terjeszkedési irányától,

s kelet és délkeletre szorítá. Ez eseményeknek következménye lón a teljes irányváltás, s a dák fejedelmek kelet és dél felé igyekeznek kikerekíteni határaikat. De több mint egy század telik el, míg a nagy ember, ki Burvista nyomait követni tudja, kiemelkedik népe köréből. Decebal egyesítve nemzetét, kénytelen volt elfogadni a viszonyok által megszabott irányt, s ő nem nyugoton keres harci dicsőséget, hanem délre irányulnak törekvései, és ezeknek középpontjául Sarmizegetusánál alkalmasabb fővárost sehol sem találhatott.

Jó összeköttetése van a Strigy völgyén át a Maros gazdag lapályaival, s így közvetve az éjszaki részekkel; nyugotia a Vaskapun át a Temes és Bisztra vidékeivel; a vulkáni ösvényeken s a vöröstoronyi szoroson át az aldunai síksággal. Élvezi tehát a könnyű közlekedés összes előnyeit a hátrányok nélkül. Az éjszaki területek Decebal birtokai; a vöröstoronyi szoros könnyen védhető. A Vulkánon át alig tarthatott meglepetésektől, mert a meredek hegyoldalokon csak hadiszerelvények nélkül kockáztathat támadást még a legmerészebb ellenfél is. Krassó és Szörény megyék pedig oly hegyes és erdőfedte vidékek, hogy még ma is csak nagy elővigyázattal haladhat előre területökön támadó sereg, akkor pedig minden talpalattnyi földet erőszakkal kellett elfoglalni a természettől, fejszével, csákánnyal, s Traján tényleg így is tesz, mert csapatai az oszlop tanúsága szerint folyton erdőket irtanak, utakat törnek, megerősített táborokat építenek.

× Sarmizegetusa tehát rendkívül fontos pont.

Froehner az első hadjárat tableau-i közül a LXII-iket mondja a fővárosnak, a nélkül, hogy egyébbel indokolná, mint: esinos házairól könnyen fölismerhető. A második hadjárat domborműveiről irva, már nem kockáztatja a meghatározást, magam kísérlem meg tehát a megállapítást, a nélkül, hogy Froehner nézetét a 101/102-iki háború képcsoportjára vonatkozólag czáfolni vagy csak gyöngíteni is akarnám.

Ha elfogadható, hogy a fönnebb említett nagy erősség¹⁾ a Vaskapuban van, — hol számos régi sánczmaradvánnyal is ta-

¹⁾ Ciacano: 99 - 103 t.

Bartoli: 86—90 t.

Froehner: 92—95 csop.

lálkozunk — úgy tudva a második hadjárat eseményeinek rohamos fejlődését, a fővárost a nagy védvonal mögött, annak közvetlen közelében kell keresnünk, s az oszlopon néhány tableaualalább csakugyan megerősített nagy várost találunk, mely, ismerve a helyi viszonyokat, nem lehet egyéb, mint főváros, melynek fekvése iránt sohasem merült fel kétely. Más várost pedig nem sejtethetünk benne, mert a Vaskapu földrajzi viszonyai lehetetlenné teszik minden nagyobb telep kifejlődését, és ehez járul még, hogy antik város létezését bizonyító nyomok sehol sem constatálhatók.

Sarmizegetusát kettős erőd védelmezi¹⁾: a belső kisebb és külső nagyobb, utóbbinak kettős védvonala van. A külső erős fal, szabályos, simított és jól összeillő kockákból épült, melyen közönkint kerek tornyok, félivet képező bástyák, s a kapuk fölött magas, négyszögű faórházak. Belső védvonala hasonló szerkezetű, csakhogy néhol keresztgerendákkal erősített czölöpfal szakgatja meg. Benn egy-egy faház és téres udvar, mely végtelenül szomorú esemény színhelye. A reményüket veszített dák urak méregedény körül csoportosulnak, kétségbeesett arczeval, taglejtéssel adva kifejezést a végső pillanatok kínos érzelmeinek. Nehányan közülök épen ajkáikhoz emelik a kelyhet, többre becsülve az önkéntes halált a császár fogságánál, mások a gyorsan ölő méreg rettenetes fájdalmaival vívódnak a rögön, melyért mindent föláldozának, míg némelyek már örök álmra szenderültek, megválva az örök élettől, melyet nem bírtak elviselni szabadságát veszített hazájokban. Reájok illik valóban a költő szava: „mind hősök ők, mind férfiak, mind hű és hazafi,“ névtelen hősök, kiknek emléket csak a hódító nagyságát dicsőítő művész tartá fenn, de ezt tevén, megörökíté a legyőzött ellenfél lelki nagyságát, hazaszerezetetét és hősiségét is.

A kisebb erődítmény a város körül emelkedik, s hatalmas kockákból épült, mellvédekkel ellátott fal köti össze a főerősséggel, és közöttök nagy, minden oldalán négyszögű ablakokkal ellátott órház emelkedik magas, széles kapu fölött, mely, úgy látszik a két vár összekötésére szolgált. A székhely erőssége jobboldalon

¹⁾ Ciacano : 105—107 t.

Bartoli : 92—94 t.

Froehner : 97—98 csop.

természetes sziklákra támaszkodik, s hol ezek nem adnak többé védelmet, következik a szépen simított, jól összeillő koczkákból épült kőfal. E falon is észleljük a föltünő jelenséget, hogy a koczkázatot, az alaptól csekély magasságban, vízszintes vonalon szabályszerűen egymás mellé helyezett körök váltják föl.

Tocilescu a dák építményeket e föltünő sajátság alapján a gallokéval hasonlítja össze¹⁾, melyet Julius Caesar Avaricummal (Bourges) foglalkozva, emlékirataiban körülményesen leír. Egyenes gerendákat fektetnek le — mondja Julius Caesar — hosszában egymástól két lábnyi távolságban, s jól összekötván azokat, keresztpántokkal az üregeket megtöltik földdel, kővel²⁾. S ezt addig ismétlik, míg a fal kellő magasságra emelkedett³⁾. Ily falakat ástak ki Mursens vagy Mursceint-nél⁴⁾, Bibracte-nal a Beuvray hegyen Augustodunum (Autun) közelében.⁵⁾

De ily építkezés nyomai nem constatálhatók Traján oszlopán Sarmizegetusa falain nagy koczka kövek között látjuk az állítólagos gerendákat. A vaskapui nagy erősség végtelen fala nem ily szabályos ugyan, de mégis kőfal hömpölykövekből épült, melyeket ezerféle nagyság és alakban milliárd számra találunk Hátszeg vi-

1) Tocilescu : Dacia inainte de Romani 748 l.

2) A fal képletét ld. Tocilescu i. h. tab. S. 5.

3) Jul. Caes. Bell. gall: VII, 23: Muri autem omnes gallici hac fere forma sunt. Trabes directae perpetuae in longitudinem paribus intervallis, distantes inter se binos pedes, in solo conlocantur. Hae revinciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur: ea autem quae diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His conlocatis et coagmentatis alius insuper ordo additur, ut idem illud intervallum, servetur, neque inter se contingant, trabes, sed paribus intermissae spatiis singulae singulis saxis interiectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contextitur, dum instar muri altitudo expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est alternis trabibus ac saxis, quae rectis lineis suos ordines servant, tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet oportunitatem, quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quae perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta neque perrumpi, neque distrahi potest.

4) Revue archéologique nouv. ser. XVII. k. 249 l. 1868. ápril; v. ö. u. it XVIII. k. 1869. p. 72. — Desjardins Geographie histor. et administ. de la Gaule Romaine II. k. 119.

5) Revue arch. nouv. ser. XX. k. 398—414 l.: Fouilles de Bibracte Bulliot czikke 1869. decz.

dékén s a Vaskapuban, melyeket még most is épen úgy felhasználnak a legszilárdabb és legdiszesebb épületekhez is, mint felhasználtak a rómaiaktól kezdve minden időben. A szebenvidéki erődítmények pedig tiszta földhányások vagy kőfalak, melyekben nyoma sincs a Julius Caesar által leirt gerendázatnak, pedig dák provenienciájokat kétségtelenné teszik az ott talált fegyverek, melyeknek alakja teljesen összevág, megegyezik az oszlopon látható s fönebb felsorolt fegyverekével.

Froehner a vaskapui erősségnél e köröcskéket a kövek közé helyezett gerendák végeinek tartja, a nélkül, hogy föltevését bármivel is igazolná. Ha ez nem a művész képzeletéből került, hanem csakugyan alkalmazák, s oly magasságban meddig a faltörőkos feje ért, úgy ez bizonyos pontig jelentékeny előny volt, mert az érczfejű törőgép hatását gyöngíté, sőt teljesen megsemmisítheté, mert az érczeszköz úgy beleszorulhatott a gerendavégek közé, hogy nem igen huzhaták ki, de másfelől gyöngíté a fal erejét is, ha a kettős párkányt, mely között e köröcskék huzódnak, hosszába fektetett gerendáknak minősítjük is, mert a fához, nem lévén elég érdes és lyukacsos, nem tapad eléggé a meszes ragasztó anyag: az önsúly pedig, mivel a falak nem tulságos magasak és vastagok, nem biztosíthatja azoknak szilárdságát, sőt inkább faalappal hátrányukra lenne a nagy tömegesség, mert a kötőmegek összeroppantanák a közberakott törzsöket, bármily kemények legyenek is azok. Traján oszlopán gyakran látjuk ez építkezési módot a dák erősségek falain alkalmazva, de egyszer sem látjuk a fal belsejét, nem látjuk miképen ellensúlyozák azoknak gyöngeségét. Tekintetbe véve tehát ez építkezési móddal járó hátrányokat, nem fogadhatjuk el Froehnernek különben is indokolatlanul hagyott föltevését s e köröcskéket egyszerűen diszítéseknek kell minősítenünk, melyek jelzik, honnan emelkedik a fal egyenesen, merőlegesen fölfelé, vagy pedig a belső részen, honnan szökel kifelé, helyet adandó a keskeny erkélynek, melyen a védők állanak.

A fal egyhanguságát emeletes faórház szakítja meg, melynek nagy szögekkel kivert kapui és alsó ablakainak táblái be vannak zárva, míg a felső kisebbek nyitvák. Az órház teteje tompaszögű ívet képez, és vastag deszkákkal van fődve. Túl rajta tovább halad a várfal, s a sziklák között enyészik el. A természetes véderő

kellően fölhasználtatván, tovább huzódik a fal, és kétszer van alkalmazva az előbb megbeszélt építkezési mód: előbb a talajtól csekély távolságban, majd közvetlenül a mellvédek alatt. Közepén szilárd, fából készült, jól elzárt, emeletes őrház. A város többi részét már hegység védi, és csak a házak háttérében tűnnek föl ismét a szilárd kockafalak.

Trajan oszlopának legjellegzetesebb erősségeit igyekeztem ismertetni, hogy bemutassam főbb vonásaiban a dák katonai építkezéseket. A római hadi építkezésekhez igen sok hasonlatosságot észlelünk, hisz ők voltak mestereik, mert Decebal, Domitian ellen győzelmesen befejezett háborúja után a béke egyik föltételéül tűzte ki, hogy adjon a császár katona mérnököket, jó munkásokat, kiknek segítségével kellően megerősítesse hazáját. S Domitián aligha értetlenségből, inkább nagyúri elbizakodás és nonchalance-ból megadta a kért szakembereket, és mire Stephanus töre, meg Nerva halála útát nyitott Trajának a világ leghatalmasabb trónjára, Dacia minden védhető pontja hatalmas várakkal volt megerősítve. A várak építési módjában egyesítve látjuk a római architecturát a dákkal, midőn egy és ugyanazon érődítménynél földsánczokat és szilárd fákat alkalmaznak, melyeknek összevegyítését a római lehetőleg kerülte. Találunk tisztán római jellegű építményeket is, de nem mellőzik saját nemzeti módszerüket sem, nem mellőzik földvárakat, melyeket hegyekre, de sohasem az oromra, hanem azoknak törzsére építenek, befogva azt egészen sánczokkal, s ha szükséges volt, levezeték azokat a hegy lábaihoz, vagy tovább a völgyekbe, honnan ellenséges támadás fenyegetheté őket. A vár építéshez tehát nagyon jól értettek: a tacticában járatlan népekre hozzáférhetlenné tevék hazájokat, s végtelen sok gondot adának a hadértő Trajának is, ki épen úgy, mint Vespasian Judaeában csak lépésről-lépésre haladhatott, mert ha megerősített pontokat hagy maga után, kockáztathatja óriási pénz- és véráldozatba került hadjáratának eredményeit. Mégostromolta és bevette tehát valamennyit, hosszú harcok után, melyek épen azért valának fáradalmasak és véresek, mert a rómaiak minden hadi tudományát elsajátított és szabadságáért küzdő nép ellen vívtak.

Déva, 1887. aug. 17-én.

Király Pál.